

*Н.М. ТКАЧЕНКО,
доктор екон. наук, професор,
Національний університет харчових технологій
В.В. КВАЧАН, головний бухгалтер ПП «Лідер»*

Автоматизація бухгалтерського та податкового обліку

Ключевые вопросы, которые рассматриваются:

- *Исследована сложность ведения бухгалтерского и налогового учета в Украине, возможности, задачи, переход к автоматизированному учету;*
- *Изложены особенности различных Программных продуктов с целью внедрения автоматизации бухгалтерского и налогового учета, их недостатки и преимущества.*

Key issues are examined:

- *Complexity of conducting the accounting and tax accounting in Ukraine, opportunities, tasks, transition to the automated accounting is investigated;*
- *Features of various Software products are stated with the purpose of introduction of automation of the accounting and tax accounting, their lacks and advantages.*

Точність і оперативність надання економічної інформації є вирішальними факторами успішного розвитку підприємства та економіки країни в цілому. Вирішальне значення при вирішенні цього завдання належить автоматизації обліку, яка значно розширює його можливості. При всій різноманітності бухгалтерських програм, наявних сьогодні на ринку, користувачу комп'ютерних систем потрібно зробити правильний вибір, виходячи із конкретних потреб, запитів та можливостей програмного забезпечення. При цьому необхідно враховувати існуючі відмінності щодо побудови вітчизняного бухгалтерського обліку та країн з розвинутою економікою. Якщо в Україні донедавна бухгалтерська справа обмежувалася обліково-реєстраційними завданнями, то в розвинутих країнах ці питання не є основною частиною бухгалтерського обліку. Головна увага там приділяється фінансовому аналізу та швидкій обробці інформації. Тому дуже важливо правильно оцінити завдання та мету автоматизації бухгалтерського обліку. Завдання автоматизації — це підвищення якості роботи бухгалтерів і бухгалтерії в цілому. Комп'ютер — це тільки інструмент, який дозволяє максимально повно використовувати кваліфікацію спеціаліста та спрощувати щоденну рутинну роботу бухгалтера.

Дослідження вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі автоматизації бухгалтерського обліку проводяться вже досить давно і знайшли своє втілення

у наукових працях С.В. Івахненко [7,8], К.Е. Калласа [10], М.Ф. Кропивка, М.І. Козака, В.І. Похіленка, Е.П. Романової [9].

Метою даної статті є аналіз стану бухгалтерського та податкового обліку, проблеми автоматизації їх ведення та можливості існуючих на сьогодні в Україні відповідних програмних продуктів.

Перехід до автоматизованого бухгалтерського обліку вимагає не тільки бажання і коштів, але й значної підготовчої роботи, як організаційної, так і методичної. Такий перехід на підприємстві потрібно організовувати поетапно, доцільніше його розпочати до початку звітної періоду (з кварталу, року), оскільки в якості вихідної інформації для введення її в комп'ютер є Баланс (форма № 1), залишки за відповідними статтями (рахунками), звітність за попередній період. Згідно національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (далі — П(С)БО) звітним періодом є рік. Проміжна звітність складається щоквартально. Податковими періодами згідно ст. 11 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» № 283/97-ВР від 22.05.1997 р. (далі — Закон № 283) є календарні квартали, півріччя, три квартали та рік.

Для підприємства одним із важливих етапів автоматизації обліку є проведення правильної оцінки складу та обсягу необхідного документообігу, визначення переліку документів, які мають вестися в електронній формі, а які в паперовій. В зв'язку з цим необхідно чітко визначити завдання автоматизації. Як свідчить практика, то найбільша кількість помилок в обліку, без використання комп'ютерних технологій (тобто при паперовій технології), виникає на етапі перенесення даних обліку з одного облікового реєстру до іншого, а також при складанні різних довідок і звітів. Повністю звільнитися від такого роду помилок дозволяє використання автоматизованого обліку завдяки тому, що, як правило, при автоматизованому обліку ведеться тільки один обліковий реєстр, а всі інші формуються автоматично, тому ризик помилки при перенесенні даних між реєстрами обліку є мінімальним.

Праця бухгалтера значно ускладнилася із введенням в дію Закону «Про оподаткування прибутку підприємств» № 283. З його прийняттям запроваджено поняття «податковий облік» без його відповідної методологічної бази, виникли нові поняття «валові доходи», «валові витрати». Об'єктом оподаткування стала величина (скоригований валовий дохід), що не завжди відповідає доходу (прибутку), одержаного в бухгалтерському (фінансовому) обліку. В зв'язку з цим виникла істотна різниця між витратами, які включаються до складу валових витрат, і витратами, які включаються до собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, Послуг) та елементами операційних витрат. Введені абсолютно відмінні від бухгалтерських підходи до амортизації основних засобів за трьома групами замість раніше діючих до 1997 року у бухгалтерському обліку 12-ти груп, а у 2003 році добавляється четверта група. Норми амортизації за 4-ма групами введені вказаним Законом України наведені в табл. 1.

При придбанні об'єктів основних засобів у бухгалтерському обліку відображається їх вартість на відповідному рахунку з подальшим

нарахуванням амортизації. Складність подібних явищ полягає в тому, що в податковому обліку придбаний об'єкт основних засобів відповідно до Закону № 283 ст.8, п. п. 8.1.4 може не підлягати амортизації у зв'язку з тим, що його придбання здійснюється за рахунок відповідних джерел фінансування:

— витрати бюджетів на будівництво та утримання споруд благоустрою й жилих будинків, придбання і збереження бібліотечних і архівних фондів;

— витрати бюджетів на будівництво та утримання автомобільних доріг загального користування;

— витрати на придбання та збереження Національного архівного фонду України, а також бібліотечного фонду, що формується та утримується за рахунок бюджетів бібліотечних і архівних фондів;

— витрати на придбання, ремонт, реконструкцію, модернізацію або інші поліпшення невиробничих фондів.

Таким чином, витрати на придбання таких об'єктів основних засобів не включаються до валових витрат і вони трактують у п. п. 8.1.4 як «невиробничі фонди». Нарахування амортизації у бухгалтерському обліку розпочинається з наступного місяця після введення в експлуатацію, а в податковому обліку — лише з наступного кварталу. Витрати на модернізацію, ремонт основних засобів також мають свої особливості у веденні бухгалтерського і податкового обліку.

Для цілей бухгалтерського обліку необхідно чітко розрізняти поняття «ремонт» та «модернізація», які змінюють порядок відображення таких операцій. Якщо дії призводять до покращання первинних якостей основних засобів, то такі заходи слід вважати модернізацією основних засобів і всю суму витрат віднести на збільшення первісної вартості основних засобів. Якщо дії призводять до підтримання робочого стану основних засобів, які

Таблиця 1

Порівняльна характеристика норм нарахування амортизації у податковому і бухгалтерському обліку

За Законом України № 283/97-ВР від 22 травня 1997 року			У редакції Закону України № 349-ІУ від 24 грудня 2002 року		
Групи	Норми нарахування амортизації		Групи	Норми нарахування амортизації	
	Річна	Квартална		Річна	Квартална
Група 1	5%	1,25%	Група 1	8%	2%
Група 2	25%	6,25%	Група 2	40%	10%
Група 3	15%	3,75%	Група 3	24%	6%
			Група 4	60%	15%

були присутні на початок їх використання, то такі заходи відносяться до ремонту та технічного обслуговування. Витрати, які виникають у такому випадку, відносяться до витрат звітного періоду і списуються на підставі відповідних документів. Регулюються такі витрати П(С)БО 7 «Основні засоби» та П(С)БО 16 «Витрати», а також Методичними рекомендаціями з бухгалтерського обліку основних засобів № 561 від 30 вересня 2003 року.

У податковому обліку незалежно від того, чи здійснено ремонт, чи модернізацію, витрати включаються до залишкової вартості основних засобів і тільки згідно ст. 8, п. 8.7.1 Закону № 283 підприємства мають право протягом звітного періоду віднести на валові витрати в сумі 10% сукупної балансової вартості усіх груп основних засобів на початок такого звітного періоду.

Ускладнення роботи бухгалтера при паперовій технології, та й не тільки, виникає з введенням П(С)БО 7 «Основні засоби» № 92 від 27.04.2000 р., яким запропоновано п'ять нових методів нарахування амортизації основних засобів, відмінних від раніше діючого методу (до 1997 року), та від податкового (за Законом № 283), але ж стаття 8 «Амортизація» Закону є обов'язковою для нарахування амортизації за податковим обліком.

З 1 січня 2003 року змінено редакцію Закону України № 349 від 24.12.2002 р. та встановлено особливий порядок формування валових витрат при роботі з нестандартними контрагентами:

- платниками єдиного податку;
- приватними підприємцями;
- неприбутковими організаціями;
- нерезидентами та іншими, які знаходяться на системах оподаткування, відмінних від звичайної.

Валові витрати виникають не за правилом першої події, а в момент оприбуткування товарів, робіт, послуг (тобто при наявності Акту виконаних робіт, або Прибуткової накладної).

У зв'язку з цим, складнощі виникають у бухгалтера при відображенні всіх цих особливостей оподаткування під час складання фінансової, податкової, статистичної та специфічної звітності.

Швидко адаптувати роботу бухгалтерії до змін, які вносяться Законами України та іншими законотворчими актами дозволяє використання засобів автоматизації обліку. Вона підвищує і якість бізнесу підприємства. Впровадження автоматизації бухгалтерського і податкового обліку сприяє зручності у веденні первинної документації, обліку витрат виробництва продукції (робіт, послуг), обліку готової продукції та її реалізації, розрахункових операцій, визначенню прибутку, валових витрат і валових доходів та податків.

Вибір засобів автоматизації завжди повинен здійснюватися безпосередньо зацікавленим спеціалістом — бухгалтером підприємства, який може правильно оцінити систему за всіма критеріями, основними з яких є:

- настроєність системи як на специфіку конкретної організації (незалежно від форм власності), так і на можливі зміни у законодавстві, можливість у мінімальний термін і без втрат інформації перебудувати

типові проведення (кореспонденцію рахунків бухгалтерського обліку), звітні форми, формувати звітність відповідно до нових вимог тощо;

- можливість роботи не тільки в локальних, сіткових обчислювальних мережах, але й з іншими мережами бухгалтерської інформації, такими як система зв'язку «Клієнт-банк» для пересилання платіжних документів безпосередньо з комп'ютера до банку, контрольно-фіксальні системи (касові апарати) для автоматизації ведення роздрібної торгівлі.

В Україні використовується значна кількість програмних продуктів для автоматизації бухгалтерського обліку, найбільш популярними з яких є «Парус», «Fin Expert», «Lady Fan», «Фінанси без проблем», «1С: Бухгалтерія Проф. 6.0 для Windows», «1С: Бухгалтерія 7.7 для України» та інші.

Система автоматизації бухгалтерського обліку «Парус» призначена для підготовки та обліку фінансово-господарських документів, накопичення інформації про здійснення господарських операцій на бухгалтерських рахунках, одержання внутрішньої та зовнішньої звітності підприємства.

Використання даної системи дозволяє:

- готувати платіжні документи;
- виписувати рахунки-фактури на оплату та накладні на відпуск товару;
- вести облік основних засобів та нематеріальних активів, здійснювати розрахунок амортизаційних відрахувань;
- вести облік грошових коштів;
- вести облік товарно-матеріальних цінностей за матеріально-відповідальними особами;
- вести облік виробничих запасів;
- вести облік витрат на виробництво продукції (робіт, послуг), витрат обігу та реалізації за різними об'єктами обліку (філіями, підрозділами тощо);
- вести облік розрахунків з дебіторами та кредиторами;
- одержувати щомісячну звітність у вигляді книги обліку господарських операцій, відомостей обліку про рух запасів, грошових коштів, обліку розрахунків з дебіторами і кредиторами, відомостей розрахунку амортизаційних відрахувань;
- одержувати Баланс підприємства та інші звітні податкові документи.

Основні особливості цієї програми:

- можливість ведення кількісного багатоваріантного обліку;
- ведення синтетичного та аналітичного обліків відповідно до потреб підприємства;
- одержання всієї необхідної звітності та різнорідних документів за синтетичним та аналітичним обліком.

Недоліком цієї програми є те, що не кожна фірма може дозволити придбати цей програмний продукт, у зв'язку з високою ціною як придбання самої програми, так і її обслуговування, пов'язаного з постійними змінами у бухгалтерському та податковому обліку.

Система «Fin Expert» — це професійна сітьова система реального часу, призначена для великих підприємств із великим обсягом даних, а також для середніх підприємств з можливістю роботи у локальному режимі.

Система «1С Бухгалтерія Проф. 6.0 для Windows» є універсальною бухгалтерською програмою.

Вихідними даними для програми є господарські операції, які вносяться до журналу господарських операцій. Ця програма дозволяє вводити господарські операції декількома способами.

1. Ручне введення операції;
2. Використання типових операцій;
3. Використання режиму «документи та розрахунки».

На основі введених господарських операцій програма формує звітність за синтетичними рахунками, та різні допоміжні документи:

- оборотно-сальдова відомість за синтетичними рахунками;
- шахматка;
- аналіз бухгалтерських рахунків за підсумками діяльності підприємства та кореспонденцію даного рахунку з відповідними рахунками;
- обороти за дебетом, кредитом та сальдо рахунку за відповідний період;
- журнал і відомість за бухгалтерським рахунком;
- зведені підсумки рахунків за відповідною кореспонденцією;
- аналіз бухгалтерських рахунків за датами;
- звіт по журналу операцій, вибірку проведень із журналу операцій за відповідними рахунками та іншими ознаками;
- картку обліку та відповідну кореспонденцію з даним рахунком.

Програма може давати відомості за окремий період часу. Для ведення аналітичного обліку програма дозволяє вводити необмежену кількість показників об'єктів аналітичного обліку (суб-konto): за співробітниками, за видами продукції (товарів), запасів тощо. Всі документи формуються в аналітичному обліку, як у натуральному, так і в грошовому виразі. Документи видаються наступні:

- картка субkonto з усіма проведеннями відповідно об'єкта обліку;
- аналіз субkonto-зведення усіх підсумків за даними субkonto;
- обороти між субkonto;
- аналіз рахунку по субkonto — кореспонденції з різними рахунками кожного об'єкта обліку.

Головна перевага цієї програми поряд з іншими полягає у тому, що бухгалтер може самостійно змінювати цей програмний продукт, враховуючи специфіку ведення обліку на підприємстві, але ця програма майже відсутня на українському ринку.

На сьогодні серед інших програм лідирує програмний продукт **«1С: Підприємство 7.7»**. Він надає можливість ведення обліку всіх складових бухгалтерії на підприємстві, незалежно до якої галузі відноситься це підприємство (торгівля, виробництво, послуги, бюджет). Проте, ця програма є досить складною для користувача і зміни, які відбуваються за попередні звітні

періоди призводять до змін документів, розрахунків звітності за звітний період. Тому, якщо закривається звітний період, то бухгалтер повинен проконтролювати увесь облік при закритті звітного періоду.

Програмний продукт **«1С: Зарплата та кадри 7.7»** виконує завдання по веденню кадрового обліку, розрахунку заробітної плати, табельного обліку на крупних підприємствах.

Програмний продукт **«1С:Торгівля та склад»** використовується приватними підприємствами, фірмами, які мають великий штат менеджерів, працюючих з покупцями та постачальниками, де знання бухгалтерського обліку не суттєве. Цей програмний продукт виконує усі вище викладені функції, використовується для виписки первинних документів, проведення операції з купівлі-продажу, складання договорів реалізації, комісії і консигнації, взаєморозрахунків з клієнтами, а також виконує рух грошових коштів. Недоліком даного програмного продукту є відсутність можливості одночасного ведення бухгалтерського та податкового обліку.

Для ведення бухгалтерського і податкового обліку використовуються наступні програмні продукти: **«1С: Бухгалтерія 7.7 для України »** та **«1С: Підприємство 7.7 Комплексний облік»**. Ці версії відповідають усім вимогам автоматизації бухгалтерського та податкового обліку.

Відносно інших програмних продуктів, праця з версією **«1С:Бухгалтерський облік 7.7»** можлива тільки за наявності знань бухгалтерського та податкового обліку, Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталів, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій.

Програмний продукт **«1С: Підприємство 7.7 Комплексний облік»** тільки впроваджується на українському ринку. Працівник бухгалтерії не може бачити протягом місяця рух та залишки за відповідними рахунками, взаєморозрахунками з постачальниками та клієнтами. Лише після повного проведення всіх документів в кінці звітного місяця можливо побачити кінцевий залишок на відповідних рахунках.

Програмний продукт **«1С: Підприємство 7.7 АБТ»** був одним із найкращих продуктів і використовувався на підприємствах, де основною діяльністю є виробництво, відповідаючи їхнім вимогам. Сьогодні ця програма не випускається і підприємства, в яких на Балансі є цей програмний продукт, знаходяться у досить складній ситуації. Не всі підприємства-виробники можуть матеріально дозволити виклик програміста — спеціаліста в галузі 1С, який оновлює програмний продукт до діючих на сьогодні нормативних документів, законів.

Програмний продукт **«1С: Підприємство 8.0»** вже рік як впроваджується на українському ринку. На сьогодні ще немає достатньої кількості відповідних спеціалістів для ефективного впровадження цієї програми на Україні. Ця програма тільки адаптується і в процесі її використання буде можливість встановити її недоліки, які будуть виправлятися у вигляді оновлення. Тому нині більшість підприємств надають перевагу програмі **«1С: Підприємство 7.7»** зі всіма її конфігураціями.

Отже, в умовах реформування бухгалтерського обліку в Україні та введенні в дію Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» праця бухгалтера ускладнилася, що пов'язано, насамперед, з несумісністю існуючих на сьогодні бухгалтерського та податкового обліку. Це в свою чергу вплинуло на процес розвитку великої кількості автоматизованих систем бухгалтерського обліку, які призначені для полегшення роботи бухгалтерів. Крім цього вони також забезпечують значно вищу оперативність надання інформації порівняно та досягнення якісного нового рівня обліково-економічної роботи на підприємствах.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств». // Урядовий кур'єр. — 1997 р. — N 105 — 106. — 12 червня.
2. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. // Бухгалтерський облік на підприємствах АПК. Том I. Посібник по застосуванню нормативно-методичних документів з бухгалтерського обліку в Україні. / За ред. В.М. Пархоменка та В.М Жука. - К: ІАЕ, 2004. - 826 с.
3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. // Бухгалтерський облік на підприємствах АПК. Том I. Посібник по застосуванню нормативно-методичних документів з бухгалтерського обліку в Україні. / За ред. В.М. Пархоменка та В.М Жука. — К.: ІАЕ, 2004. - 826 с.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 3 «Звіт про фінансові результати». // Бухгалтерський облік на підприємствах АПК. Том I. Посібник по застосуванню нормативно-методичних документів з бухгалтерського обліку в Україні. / За ред. В.М. Пархоменка та В.М Жука. - К: ІАЕ, 2004. - 826 с.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 16 «Витрати». // Бухгалтерський облік на підприємствах АПК. Том I. Посібник по застосуванню нормативно-методичних документів з бухгалтерського обліку в Україні. / За ред. В.М. Пархоменка та В.М Жука. - К.: ІАЕ, 2004. - 826 с.
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 17 «Податок на прибуток». // Бухгалтерський облік на підприємствах АПК. Том I. Посібник по застосуванню нормативно-методичних документів з бухгалтерського обліку в Україні. / За ред. В.М. Пархоменка та В.М Жука. - К: ІАЕ, 2004. - 826 с.
7. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: Навч. посіб. — К: Знання-Прес, 2003. - 349 с.
8. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку: історія, теорія, перспективи. Наукове видання. — Житомир: АСА, 2001. — 416 с.
9. Основи архівно-комп'ютерної форми обліку / М.Ф. Кропивко, М.І. Козак, В.І. Похіленко, Е.П. Романова / За ред. П.Т. Саблука. — К.: ІАЕ УААН, 2004. - 126 с.

10. Каллас К.Е. Организация автоматизированной информационной системы бухгалтерского учета. — М.: Финансы и статистика, 1990. — 176 с.